

حیوانات هم درد می‌کشند

محمد کرام‌الدینی

صلح‌طلب و نخستین کسی بود که حقوق حیوانات را مطرح کرد و کتاب معروف خود تحت عنوان «حقوق حیوانات و توسعه اجتماعی»^۲ (۱۸۹۴) را به حقوق جانوران اختصاص داد. او در این کتاب از جمله نوشته است: «هرگاه بخواهیم عدالت را نسبت به گونه‌های پایین‌تر از انسان اجرا کنیم، باید از مفهوم منسوخ‌شده وجود شکاف بزرگ بین آن‌ها و آدمی دست برداریم و رشته مشترک آن‌ها را با انسان‌ها به رسمیت بشناسیم.»

اگر ما هم به حقوق جانوران معتقد باشیم، می‌توانیم به آسانی مشاهده کنیم که انسان امروزی از جهات گوناگون حقوق جانوران را پایمال می‌کند. انسان امروزی جانوران را در باغ‌وحش‌ها و سیرک‌ها اسیر می‌کند و با گسترش شهرها و زمین‌های کشاورزی، جنگل‌زدایی و بیابان‌سازی، زیستگاه‌های طبیعی آن‌ها را نابود می‌کند و آن‌ها را در آزمایشگاه‌ها مورد آزمایش و زنده‌شکافی قرار می‌دهد.

کسی نمی‌تواند انکار کند که بسیاری از کارهای پژوهشی علمی، مانند داروسازی، پزشکی و زیست‌شناسی بدون استفاده از جانوران، پیش نمی‌رفت. قرن‌هاست که جانوران خود را سپر بالای آدمی کرده‌اند تا انسان بتواند داروهای جدید را روی آن‌ها بیازماید، آن‌ها را کالبدشکافی کند و در آزمایش‌ها به کار ببرد. فهرست کاربردهای این جانوران آزمایشگاهی بسیار بلند و مفصل است.

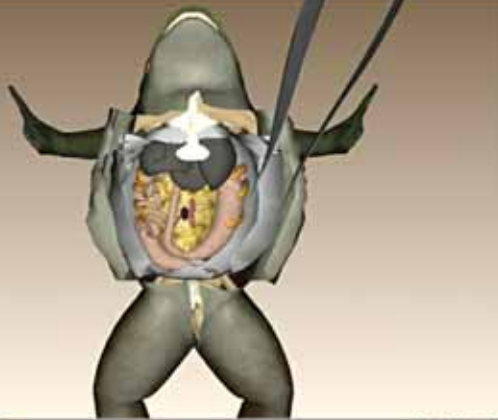
می‌دانیم که انسان امروزی از «خرگوش» برای بررسی‌ها و پژوهش‌های جنین‌شناسی، سم‌شناسی، ویروس‌شناسی، بررسی اثرهای مواد شیمیایی بر بدن آدمی، آسم، برونشیت، روش‌های پیشگیری از سکنه‌ها، فیبروز کیستی، دیابت، سرطان، سرم‌شناسی و تهیه پادتن استفاده می‌کند. «همستر» را برای پژوهش‌های مربوط به لقاح خارج رحمی و انتقال جنین و همچنین برای تحقیقات ایمنی‌شناسی و بررسی عوارض داروها بر جنین، مراقبت‌های دندان‌دانی و همچنین در بررسی‌های ویروس‌شناسی به کار می‌برد. از «موش» برای آزمایش روی سلول‌های بنیادی جنینی و تحقیقات زیست‌شناختی قلبی-عروقی، دیابت، چاقی، در پژوهش‌های ژنتیک، ایمنی‌شناسی و عصب‌شناسی استفاده می‌کند. «خوکچه هندی» را برای بررسی‌های ایمنی‌شناختی، بیماری‌های عفونی، بیماری‌های تغذیه‌ای مانند کمبود ویتامین C، پتاسیم، آمینواسیدها و اسیدفولیک، پژوهش‌های مربوط به شنوایی و ژنتیک و همچنین تولید سرم و کنترل کیفیت واکسن‌ها مورد آزمایش قرار می‌دهد.

از «سگ»، «گره» و «میمون» نیز در انجام آزمایش‌های متفاوت، مانند سم‌شناسی، بررسی فعالیت امواج مغزی، بررسی حس بینایی، تحقیق درباره بیماری‌هایی مانند سکنه، فلج‌های ناشی از قطع نخاع،

در یکی از روزهای تابستان ۲۰۰۸، در حالی که از تپه‌ای واقع در شهر «مومبای» (بمبئی سابق) در هندوستان بالا می‌رفتیم تا از معبد «جینی‌ها» بازدید کنیم، راهنمای ما می‌گفت که جینی‌ها گیاه‌خوارند، چون با هر گونه آزار یا کشتن جانوران و حتی گیاهان مخالفاند و در این عقیده به اندازه‌ای استوارند که مثلاً حتی سیب‌زمینی هم نمی‌خورند؛ چون برای خوردن سیب‌زمینی باید گیاه را ریشه‌کن کنند و در واقع آن را بکشند. جینی‌ها حتی ترجیح می‌دهند روی دهان و بینی خود ماسک بزنند تا از میکروب‌های موجود در دهان و بینی خود محافظت کنند؛ چون اگر این میکروب‌ها از بدن انسان خارج شوند، در محیط بیرون از بدن می‌میرند! در آن لحظه باور کردن این ادعاها دشوار بود، اما ساعتی بعد، هنگامی که در حال فرود آمدن از تپه بودیم، همه آنچه را که گفته بود، باور کرده بودم. شاید پیرامون ما هم کسانی باشند که کم یا بیش برای جانوران حقوقی قائل‌اند. مثلاً گوشت نمی‌خورند و گیاه‌خوارند. اما باور احترام به جانوران و به رسمیت شناختن حقوق آن‌ها موضوع جدیدی نیست، بلکه شاید تاریخی به اندازه تاریخ زندگی آدمی داشته باشد. مثلاً در یونان باستان در همان حال که افلاطون جانوران را «هیولاهای بی‌قانون» می‌نامید و حتی برای آن‌ها قائل نبود، گروهی از مردم از جمله برخی از فلاسفه و نویسندگان مشهور برای رعایت حقوق جانوران گیاه‌خواری می‌کردند.

اختلاف بر سر حقوق جانوران همواره وجود داشته و محیط بحث و گفت‌وگو در این باره همواره گرم بوده است. مثلاً رنه دکارت، دانشمند و فیلسوف سده هفدهم، عقیده داشت که میان ذات آدمی و ذات جانوران تفاوتی مطلق وجود دارد و به همین علت جانوران درد را حس نمی‌کنند. بنابراین، زنده‌شکافی، یعنی دریدن بدن‌های زنده آن‌ها، البته بدون بی‌حسی و بی‌هوشی جایز است. لذا او و شاگردانش سگ‌ها را زنده و بدون بی‌حسی یا بی‌هوشی به تخته تشریح می‌خکوب می‌کردند و بدن آن‌ها را می‌دریدند تا گردش خون را مشاهده کنند. ولی امانوئل کانت، فیلسوف مشهور قرن هجدهم، طرفدار جانوران بود و اعتقاد داشت هر کس که به جانوران ستم می‌کند، به انسان‌ها نیز ستم روا می‌دارد.

می‌گویند نخستین کسی که به‌طور جدی و پیگیرانه در زمینه حقوق جانوران فعالیت کرد، هنری استفانز سالت^۲ (۱۸۵۱-۱۹۳۹) نویسنده انگلیسی بود. او که طرفدار اصلاحات اجتماعی در زندان‌ها، مدرسه‌ها، مؤسسه‌های اقتصادی و روش‌های نگهداری حیوانات بود، در واقع گیاه‌خوار اخلاقی، مخالف زنده‌شکافی، سوسیالیست،

واکسیناسیون و آزمون‌های رفتاری استفاده می‌کند. انسان امروزی حتی زبرافیش را نیز که نوعی ماهی است، در پژوهش‌هایی مانند رشد تومورها و غربالگری برای تولید داروهای جدید به کار می‌گیرد و از حشراتاتی مانند مگس سرکه در تحقیقات ژنتیک، رفتارشناسی و عصب‌شناسی و نیز مطالعه و تقسیم سلولی و تکوین بدن استفاده می‌کند. بی‌گمان جانوران در پیشرفت علم انسان و ایجاد آسایش و سلامت بیشتر برای او نقش‌های بسیار و مؤثر داشته‌اند، اما گروهی معتقدند که اکنون وقت آن فرا رسیده است که دست از این جانوران برداریم و آن‌ها را به طبیعت بازگردانیم.

از همه این‌ها که بگذریم، به موضوعی می‌رسیم که بیشتر به آموزش و تعلیم و تربیت مربوط می‌شود: **حقوق جانوران در کلاس‌های درس و آزمایشگاه‌های مدرسه‌ها.** امروزه به علت افزایش جمعیت آدمی تعداد کلاس‌های درس نیز رو به افزایش‌اند و اکنون به بیش از هر زمان دیگر رسیده‌اند. امروزه، سالانه میلیون‌ها جانور آزمایشگاهی در مدرسه‌ها قربانی تعلیم و تربیت فرزندان آدمی می‌شوند. چاقوها و تیغ‌های معلمان و دانش‌آموزان جهان، سالانه بدن‌های زنده میلیون‌ها جانور را پاره‌پاره می‌کنند و دور می‌ریزند. برآورد شده است که بیش از ۱۷۰ گونه جانور قربانی آزمایشگاه‌های مدرسه‌ها هستند. جانورانی مانند خرگوش، موش، سگ، گربه، میمون، سمور، روباه، ماهی، قورباغه، کبوتر و لاک‌پشت و حتی حشراتاتی مانند مگس سرکه و کرم‌هایی مانند کرم خاکی در آزمایشگاه‌های مدرسه‌ها قربانی می‌شوند.

به موازات افزایش کاربرد جانوران در آزمایشگاه مدرسه و هم‌گام با پیشرفت‌های فناوری‌های نوین، شدت و حدت بحث‌های اخلاقی درباره زنده‌شکافی جانوران در مدرسه‌ها و دانشگاه نیز بالا گرفته و با پیشرفت برنامه‌ها و امکانات تشریح مجازی جانوران، لزوم ادامه زنده‌شکافی جانوران مورد تردید واقع شده است.

برخی از دست‌درکاران آموزش علوم معتقدند که با توجه به پیشرفت‌های فناوری‌های نوین رایانه‌ای، اکنون وقت آن فرا رسیده است که به جای استفاده از جانوران واقعی در آزمایشگاه‌ها، از محیط‌های مجازی استفاده کنیم. سازندگان محیط‌های چندرسانه‌ای تشریح مجازی جانوران هم مدعی‌اند که تشریح مجازی حتی از زنده‌شکافی نیز دقیق‌تر است. برخی از معلمان زیست‌شناسی نیز بر علاقه خود به نرم‌افزارهای شبیه‌ساز تشریح افزوده‌اند و همچنین از تشریح مجازی جانوران در شبکه جهان گسترده استقبال کرده‌اند. آنان تیغ و سوزن و قیچی خود را زمین گذاشته‌اند و دست و انگشت بر ماوس و صفحه کلید می‌سایند، چون باور دارند که برخی نرم‌افزارهای نوین که بر تصویرهای واقعی و دارای قدرت تفکیک زیاد و نیز ویدیوهای پرتحرک مبتنی‌اند، می‌توانند دانش‌آموزان را حتی بهتر از محیط‌های واقعی در فرایند تشریح به پیش ببرند. اکنون نرم‌افزارهایی برای تشریح همه نوع جانور آزمایشگاهی وجود دارند؛ از قورباغه، کرم‌خاکی، زت و گربه گرفته تا جنین جانوران. امروزه به‌ویژه برای تشریح قورباغه که جانوری پرکاربرد است، نرم‌افزارها و پویانمایی‌های پرکیفیت بسیاری وجود دارد.

اخیراً «جامعه ملی مبارزه با زنده‌شکافی»^۴ در حال تولید نرم‌افزارهایی

برای ارسال رایگان به مدرسه‌هاست. هم‌زمان، تشریح مجازی مبتنی بر وب نیز در حال گسترش است. یعنی دانش‌آموزان می‌توانند به رایگان از پایگاه‌های تعاملی تشریح جانوران در وب بازدید کنند، راهنمایی‌های لازم را از آن‌ها بگیرند و سپس به تشریح مجازی جانوران بپردازند و ویدیوهای مربوط را ببینند.

طرفداران حقوق جانوران تا اندازه‌ای در پیشبرد عقیده خود موفق بوده‌اند، به طوری که تشریح جانوران در مدرسه‌های برخی کشورها، مانند فرانسه ممنوع اعلام شده است. اعضای این گروه اعتقاد دارند که تشریح مجازی علاوه بر آنکه عدالت آموزشی را در کلاس یا آزمایشگاه فراهم می‌آورد و همه می‌توانند به یکسان آموزش تشریح ببینند، این نگرش را در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند که جانوران هم حق دارند بدون آزار از سوی آدمی در این جهان زندگی کنند. به علاوه، زندگی آن‌ها به زندگی ما گره خورده و نابودی آن‌ها نابودی ما انسان‌ها را در پی دارد. از سوی دیگر، محیط‌های مجازی تشریح دانش‌آموزان را از بوی جانوران آغشته به فرمالدئید نجات می‌دهد و احساس جانورآزاری را از آن‌ها دور می‌سازد؛ چون تشریح جانوران واقعی برای بسیاری از دانش‌آموزان مشمئزکننده و حتی گاه ترسناک است.

از سوی دیگر هنوز برخی از معلمان معتقدند که تشریح مجازی جانوران هرگز نمی‌تواند جانشین تشریح واقعی شود. آنان می‌گویند که اگرچه تشریح مجازی جانوران آسان‌تر، ارزان‌تر و از نظر اخلاقی بهتر است، اما احساسی که دانش‌آموز هنگام تشریح جانور به دست می‌آورد، هرگز هنگام رویارویی با جانور مجازی حاصل نمی‌شود. هیچ‌چیز نمی‌تواند احساس دست‌ورزی در بافت‌های واقعی جانوران را شبیه‌سازی کند.

* پی‌نوشت

1. Jainism
2. Henry Stephens Salt
3. Animals' Rights: Considered in Relation to Social Progress
4. National Anti-Vivisection Society